

Моргун Анна Сергіївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент
О. В. Колишкін

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено теоретичні аспекти процесу формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями. Розкрито психолого-педагогічні особливості засвоєння естетичних норм учнями означеної нозології, основними з яких є: недостатній взаємозв'язок свідомості та поведінки, характеру і почуттів, розходження між словом і ділом, намірами, бажаннями і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. Процес формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями буде дієвим лише тоді, коли він комплексно впливатиме на формування знань, переконань, світогляду; формування навичок моральної поведінки; формування позитивних рис характеру і волі; формування моральних почуттів.

Ключові слова: естетична культура, формування, моральні цінності, учні з інтелектуальними порушеннями.

Morhun Anna Serhiyivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko
Supervisor - Ph.D. ped. sciences, Associate Professor
O.V. Kolishkin

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROCESS OF FORMATION OF AESTHETIC CULTURE IN STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article highlights the theoretical aspects of the process of formation of aesthetic culture in students with intellectual disabilities. psychological and pedagogical features of assimilation of aesthetic norms by students of the specified nosology are revealed, the main ones of which are: insufficient interrelation of consciousness and behavior, character and feelings, difference between word and deed, intentions, desires and real actions, mind and emotional manifestations. The process of formation of aesthetic culture in students with intellectual disabilities will be effective only when it will comprehensively influence the formation of knowledge, beliefs, worldview; formation of skills of moral behavior; formation of positive traits of character and will; formation of moral feelings.

Key words: aesthetic culture, formation, moral values, students with intellectual disabilities.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови української незалежної держави національне виховання спрямоване на формування в дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв тощо. Головна мета цього процесу – набуття учнями соціального

досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення культури міжнаціональних взаємин; формування незалежно від національності особистісних рис громадян, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

На основі активізації та корекції розумової діяльності учнів спеціальних закладів освіти можна підвищити якість засвоєння ними соціальних норм і оцінок, що позитивно відобразиться на суспільно-значущій поведінці. Проблема засвоєння цінностей, формування ціннісних орієнтацій як регуляторів життєвої поведінки вимагає посиленої роботи з дітьми відповідного віку [1; 2].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема виховання естетичної культури у дітей різного віку є пріоритетною у роботах В. Білоусової, К. Журби, В. Киричок, К. Чорної, котрі доводять, що гуманістичні цінності визначають зміст сучасного виховання етичної культури, які мають відігравати випереджальну роль у розбудові Української держави. У працях зарубіжних педагогів Д. Фоутс, К. Страйк відображені закономірності виховання естетичної культури у дітей через формування моральних і естетичних потреб та інтересів [1; 3].

Використання національних надбань вимагає активних пошуків нових засобів, форм та методів їх впровадження у навчально-виховний процес освітніх закладів. Формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями – складний процес, основою якого є прищеплення дітям гуманістичних якостей і цінностей, системи світоглядних координат, вищих цілей і відповідних до них поведінкових і етикетних норм, спрямованих на самореалізацію сутнісних сил і здібностей дитини.

Мета статті – висвітлити теоретичні аспекти процесу формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Центром педагогічної системи, побудованої на принципах народної педагогіки, є дитина, її складний, розмаїтий світ думок і почуттів, мрій і надій. Як цілісна система знань, ідей, форм і методів вона ґрунтується на таких фундаментальних принципах, як природовідповідність, народність виховання і самодіяльність зростаючої особистості, гуманізм, виховання у праці, врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, єдність вимог і поваги до неї, віра у її сили та можливості.

Норми є моральними цінностями, що мають об'єктивний суспільний характер. Засвоєння та прийняття моральних цінностей – це двосторонній процес, який охоплює діяльність суб'єкта та об'єкта виховання і в якому активну участь бере сама особистість. Виховна роль моральних норм полягає в тому, що

вони не лише містять зразок поведінки, а й виступають як внутрішній регулятор поведінки особистості. Складовими морально-етичної поведінки є моральні знання, мотивація та поведінкова дія (вчинок) [1].

Процес засвоєння естетичних норм є складнішим, коли об'єктом виступає особа, яка має розумову відсталість. Процес формування морально-етичних цінностей учнів з інтелектуальними порушеннями містить широке коло питань, який передбачає не тільки формування моральної свідомості, моральних почуттів, а й навичок, звичок поведінки.

Дитина з інтелектуальними порушеннями не володіє достатнім запасом моральних уявлень і понять для аналізу норм і правил поведінки. Вона не може порівняти свою поведінку з поведінкою оточуючих, ясно собі уявити наслідки того чи іншого вчинку, дати правильну оцінку моральним спонуканням. Все це нерідко призводить до порушення норм поведінки, до аморальних вчинків.

Однак у процесі навчання, у зв'язку з розвитком мислення, мовлення, інтересів і пізнавальних здібностей, дитина з інтелектуальними порушеннями морально розвивається. Чим більшим колом знань вона опановує, тим більш правильно орієнтується в житті, розуміє її зв'язки і відносини. До кінця навчання в спеціальній школі дитина, як правило, усвідомлює своє місце в житті, засвоює основні норми поведінки в колективі [2].

Труднощі у засвоєнні етичних норм виникають і тоді, коли за зовнішніми вчинками оточуючі не бачать мотивів поведінки дитини. Іноді дитина з інтелектуальними порушеннями виховується зовні правильно, але в основі її поведінки лежить тільки мотив підпорядкування. І навпаки, неправильний вчинок відбувається не завжди з поганих мотивів [1].

Велике значення для подолання труднощів формування естетичних цінностей, пов'язаних з відхиленнями емоційно-вольової сфери, має залучення дітей до колективної суспільно-корисної і продуктивної праці. У спеціальній школі формування характеру учня вимагає створення максимально сприятливих для цього умов. Зв'язок школи з життям, організація різноманітних видів діяльності дуже важливі для формування характеру дитини з інтелектуальними порушеннями.

У цих умовах дитина отримує багаті враження про громадську діяльність, бере активну участь у вирішенні завдань, що стоять перед колективом, і у неї формується характер людини, що живе інтересами суспільства. При зміні зовнішніх умов, відносин з середовищем утворюється система тимчасових

зв'язків, що з одного боку, постійно ускладнюється, а з іншого – перетворюється, коригується новими життєво важливими діями.

У дитини з інтелектуальними порушеннями зміна динамічного стереотипу утруднена, так як тимчасові нервові зв'язки малорухомі. Цим пояснюються труднощі, пов'язані з подоланням стереотипної поведінки даної дитини, яка часто неадекватна обставинам. Вона не здатна без допомоги подолати негативний вплив середовища, а часто замість цього пристосовується до нього. Тому формуванню характеру учня спеціальної школи треба приділити велику увагу, використовуючи шкільне навчання, засоби морального виховання, роботу дитини в шкільних громадських організаціях та ін.

Таким чином, при засвоєнні етичних норм у дитини з інтелектуальними порушеннями зустрічаються труднощі, пов'язані з якісною своєрідністю її особистості. Певною мірою ці труднощі можуть бути подолані. Одночасно з усуненням того чи іншого відхилення необхідно формувати позитивні моральні якості і позитивний моральний досвід дитини.

Дитина оволодіває вмінням поводитися згідно з прийнятими в нашому суспільстві моральними принципами. Ідеальним результатом сформованості в дитини з інтелектуальними порушеннями морально-етичних цінностей є те, коли збігаються рівні розвитку моральної свідомості й моральної поведінки, коли вчинки, поведінка учнів знаходяться в повній гармонії з їх світоглядом, поглядами, свідомістю, переконаннями [3].

У дитини з інтелектуальними порушеннями необхідно формувати навички суспільної поведінки навіть у тих випадках, коли вона не в змозі зрозуміти глибину суспільного змісту. Хоча механізм такої поведінки пов'язаний з копіюванням, наслідуванням, має наліт автоматизму. Вона здатна засвоїти і дотримуватися моральних норм, проте формування особистості дитини, виховання у неї правильного ставлення до оточення, певної моральної позиції – складний педагогічний процес.

Проте реалізуються загальні виховні напрямки і цілі з урахуванням наявних у дітей з інтелектуальними порушеннями особливостей розвитку. Тобто загальні виховні завдання мають поєднуватись із корекційними.

Засвоєння етичних норм здійснюється шляхом виховання та лише за умови залучення учнів до різноманітної практичної діяльності (навчально-пізнавальної, громадянської, суспільно-корисної, трудової та ін.), яка сприяє формуванню у них позитивних моральних стосунків та особистісних рис і якостей.

Виховання дитини з інтелектуальними порушеннями базується на тому, що водночас із дефектом виникають і компенсаторні можливості для подолання його наслідків. Ці можливості мають використовуватися як рушійна сила. Тому не треба пом'якшувати труднощі, спричинені вадою, а спрямувати зусилля на її компенсацію.

Ослаблені функції, їх недостатність компенсується за рахунок залучення дітей до доступних їм видів практичної діяльності, а соціальна ізольованість – шляхом розширення сфери спілкування, посилення соціально-трудова колективних стосунків. Робота із засвоєння етичних норм в учнів має супроводжуватися усвідомленням мотивів власної поведінки, а також правил і вимог до неї, дотриманням їх у різних (переважно спрощених, конкретних) видах діяльності. За цих умов формування моральної вихованості виявлятиметься як в реальних діях вихованців, вчинках, так і у формуванні свідомості, розумінні значення колективної праці, колективних взаємин, стосунків.

Особливе місце в процесі засвоєння естетичних норм посідає формування національної свідомості та самосвідомості, почуття патріотизму в учнів з інтелектуальними порушеннями. Корекційна спрямованість формування морально-етичних цінностей учнів з інтелектуальними порушеннями полягає у подоланні розриву в розвитку свідомості та поведінки, характеру і почуттів. Особлива увага звертається на подолання розходження між словом і ділом, намірами, бажаннями і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. Ці завдання можна розв'язати на основі комплексного підходу до всіх сторін особистості дитини.

Висновки. Таким чином, в роботі висвітлено теоретичні аспекти процесу формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями, засвоєння етичних норм учнями означеної нозології, основними з яких є: недостатній взаємозв'язок свідомості та поведінки, характеру і почуттів, розходження між словом і ділом, намірами, бажаннями і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. На теоретичному рівні доведено, що процес засвоєння естетичних норм учнів з інтелектуальними порушеннями буде дієвим лише тоді, коли він комплексно впливатиме на формування знань, переконань, світогляду; формування навичок моральної поведінки; формування позитивних рис характеру і волі; формування моральних почуттів.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні сучасних підходів до формування естетичної культури в учнів з інтелектуальними порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висоцька А. Виховання морально-етичних норм поведінки в учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. 2005. № 3. С. 26–29.
2. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.
3. Савицька Г. І. Особливості розвитку морально-етичної поведінки в учнів допоміжних шкіл. *Дефектологія*. 2004. № 4. 9С. 29–32.

Мирошниченко Олена Миколаївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент
О. В. Колишкін

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ У ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито напрями процесу формування активної екологічної позиції підлітків з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціального закладу освіти. Зазначені напрями передбачають використання наочних, словесних і практичних методів для формування екологічної культури учнів означеної нозології. Практична діяльність по створенню та підтриманню необхідних умов для життя сприяє підвищенню активності і самостійності підлітків з інтелектуальними порушеннями, вихованню правильного і гуманного ставлення до природи через взаємодію з рослинами і тваринами, допомагає їм практично закріпити засвоєні екологічні знання і уявлення.

Ключові слова: формування, діти з інтелектуальними порушеннями, активна екологічна позиція, підлітки, заклад спеціальної освіти.

Myroshnychenko Olena Mykolayivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko
Supervisor - Ph.D. ped. sciences, Associate Professor
O.V. Kolishkin

DIRECTIONS OF FORMATION OF AN ACTIVE ECOLOGICAL POSITION IN ADOLESCENTS WITH INTELLECTUAL DISORDERS IN THE CONDITIONS OF THE SPECIAL EDUCATION INSTITUTION

The article reveals the directions of the process of forming an active ecological position of adolescents with intellectual disabilities in a special educational institution. These areas involve the use of visual, verbal and practical methods for the formation of environmental culture of students